

HOOFSTUK 6

SAMEVATTING, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

6.1 Inleiding

Uit die navorsingsresultate wat in hoofstuk 5 bespreek is, is dit duidelik dat adolessente met gesiggestremdheid (in instituutsorg) se belewenis ten opsigte van hul gesin deur verskeie faktore beïnvloed word. Dit het aan die lig gekom dat adolessente tydens vakansies en naweke wat hulle saam met hul gesin spandeer, ambivalente gevoelens ervaar. Nuttige raad is ook aan ouers verskaf ten opsigte van die hantering van kinders met gesiggestremdheid. Die doel van hierdie hoofstuk is om aan te dui in watter mate die doel en doelwitte van hierdie studie bereik is om die navorsingsvraag op te los. Daar sal ook uit die navorsingsresultate wat in hierdie studie bekom is, gevolgtrekkings en aanbevelings gemaak word.

6.2 Doelstelling van die studie

Die doelstelling van die studie was:

- Om die adolessent met gesiggestremdheid in instituutsorg se belewenis ten opsigte van sy verhouding met sy gesin te verken deur van spelterapeutiese assessering gebruik te maak.

Bogenoemde doelstelling is soos volg bereik: Uit die literatuurstudie en konsultasie met kundiges is 'n kennisbasis opgebou wat benut is om 'n onderhoudskedule op te stel, asook om 'n spelterapietegniek (gesinsassesseringstegniek) te ontwikkel. Die onderhoudskedule en spelterapietegniek is tydens tien individuele, semi-gestruktureerde onderhoude benut, ten einde kwalitatiewe empiriese data in te samel om die adolessent met gesiggestremdheid in instituutsorg se belewenis ten opsigte van sy verhouding met sy gesin te assesseer. Die verlangde inligting is bekom sodat dit verder benut kan word in intervensieprogramme van spelterapeute in dieselfde veld.

6.3 Doelwitte van die studie

Die navorser het, soos bespreek onder 1.4 in hoofstuk 1, doelwitte gestel ten einde die rigting van die ondersoek te lei. Die doelwitte van die studie sal vervolgens afsonderlik bespreek word:

- Om deur middel van 'n literatuurstudie en konsultasie met kundiges 'n gefundeerde kennisraamwerk ten opsigte van die volgende saam te stel: blindheid (as graad van gesiggestremdheid wat ervaar word) as

verskynsel; adolessensie as lewensfase en die adolessent se verhouding met sy gesin; instituutsorg en institusionalisering; asook spelterapeutiese assessering en spelterapietegnieke.

Hierdie doelwit is bereik, aangesien die navorser met behulp van 'n literatuurstudie en gesprekke met kundiges inligting oor bogenoemde aspekte ingesamel en 'n teoretiese raamwerk daarvoor opgebou het. Hierdie inligting is in hoofstuk 2, 3 en 4 uiteengesit.

- Om deur middel van 'n empiriese studie die adolessent met gesiggestremdheid in instituutsorg se belewenis ten opsigte van sy verhouding met sy gesin te verken.

'n Empiriese studie is uitgevoer deurdat die navorser 'n onderhoudskedule en spelterapietegniek (gesinsassesseringstegniek) ontwikkel het wat tydens semi-gestruktureerde onderhoude as data-insamelingsmetode benut is, ten einde die adolessent met gesiggestremdheid se belewenis van sy verhouding met sy gesin te assesseer. Die volgende aspekte is spesifiek gehanteer: adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se ervaring van vakansies en/of naweke saam met hul gesin; hul beskouing van hul gesinslede se persepsie ten opsigte van die vooruitsig dat hulle vakansies/naweke huis toe kom; hul mening ten opsigte van take en verantwoordelikhede wat in die gesin aan hulle toegeken is; hul beskouing van hul deelname aan die besluitnemingsproses in hul gesin; hul perspektief ten opsigte van die behandeling wat hulle van hul ouers ontvang - verskil dit op enige manier van dié van hul sibbe?; hul beskouing met betrekking tot die "deel voel" as volwaardige lid van hul gesin; hul mening ten opsigte van dinge wat hulle sou wou verander (met betrekking tot hul grootwordproses); asook hul raad aan ouers wat kinders met dieselfde gestremdheid het.

Tien respondente, wat met behulp van doelgerigte steekproeftrekking deur die navorser self geselekteer is, is by die studie betrek. Semi-gestruktureerde onderhoude is met behulp van 'n onderhoudskedule en spelterapietegniek benut ten einde elke respondent se verhouding met sy gesin te assesseer. Die doelwit is bereik deurdat die data wat ingewin is, al die aspekte van die doelwit dek.

- Om aanbevelings en gevolgtrekkings te maak ten opsigte van die moontlike benutting van resultate, met die doel om dit aan ander spelterapeute in dieselfde veld, asook aan ouers wat kinders met gesiggestremdheid, beskikbaar te stel.

Aanbevelings en gevolgtrekkings sal in hierdie hoofstuk gemaak word. 'n Artikel waarin die navorsingsresultate en aanbevelings weergegee word, word vir 'n vaktydskrif geskryf.

Die doelstelling en doelwitte van hierdie studie is dus ten volle bereik.

6.4 Navorsingsvraag

Aangesien die studie binne die kwalitatiewe benadering uitgevoer is, is die volgende navorsingsvraag geformuleer: “Wat is die belewenis van die adolessent met gesiggestremdheid in instituutsorg ten opsigte van sy verhouding met sy gesin?”

Die vraag is beantwoord deurdat die empiriese data wat ingewin is, nie alleen die adolessent met gesiggestremdheid se bewustheid ten opsigte van sy verhouding met sy gesin verhoog het nie, maar ook meer lig gewerp het op sy emosionele ervarings en kognitiewe persepsie ten opsigte van hierdie verhouding.

Uit die data wat ingesamel is, het daar ook raad aan ouers wat kinders met dieselfde gestremdheid het, na vore gekom. Hierdie raad wat gegee word, behels aspekte soos die verhoging van onafhanklikheid by die kind met gesiggestremdheid, eerlikheid by ‘n ouer, die behoefte aan normale behandeling, die korrekte houding van ‘n ouer, die stel van beperkings aan die adolessent, asook raad ten opsigte van algemene inligting ten einde die ouer se kennisbasis te verbreed.

6.5 Samevatting van die navorsingsresultate, gevolgtrekkings en aanbevelings

6.5.1 Samevatting van die navorsingsresultate

Die navorsingsresultate van die empiriese studie kan in die volgende hoofemas saamgevat word:

- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se ervaring van vakansies en/of naweke saam met hul gesin.
- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se beskouing van hul gesinslede se persepsie ten opsigte van die vooruitsig dat hulle vakansies/naweke huis toe kom.
- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se mening ten opsigte van take en verantwoordelikhede wat in die gesin aan hulle toegeken is.
- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se beskouing van hul deelname aan die besluitnemingsproses in hul gesin.
- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se perspektief ten opsigte van die behandeling wat hulle van hul ouers ontvang - verskil dit op enige manier van dié van hul sibbe?
- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se beskouing met betrekking tot die "deel voel" as volwaardige lid van hul gesin.
- Adolessente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se mening ten opsigte van dinge wat hulle sou wou verander (met betrekking tot hul grootwordproses).

- Adollesente met gesiggestremdheid wat in institusionele sorg is, se raad aan ouers wat kinders met dieselfde gestremdheid het.

Die navorsingsresultate het deurlopend met bestaande literatuur gekorreleer en is so aangedui.

6.5.2 Gevolgtrekkings

Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat die doelstelling en doelwitte wat vir hierdie studie geformuleer is, bereik is. 'n Empiriese ondersoek na die belewenis van die adollesent met gesiggestremdheid (in instituutsorg) ten opsigte van sy verhouding met sy gesin, is suksesvol deurgevoer deurdat 'n onderhoudskedule en speltherapie tegniek (gesinsassesseringstegniek) tydens tien individuele, semi-gestruktureerde onderhoude as data-insamelingsmetode benut is. Die verlangde inligting, wat in intervensieprogramme van spelterapeute in dieselfde veld verder benut kan word, is op hierdie manier verkry.

Die navorser is ook van mening dat die navorsingsvraag beantwoord is. Empiriese data wat ingewin is, het nie alleen die adollesent met gesiggestremdheid se bewustheid ten opsigte van sy verhouding met sy gesin verhoog nie, maar ook meer lig gewerp op sy emosionele ervarings en kognitiewe persepsie ten opsigte van hierdie verhouding. Riglyne aan ouers wat kinders met dieselfde gestremdheid het, kon ook na aanleiding van die raad wat hierdie adollesente verskaf het, saamgestel word. Waardevolle inligting is dus bekom vir verdere werk met kinders in dieselfde situasie.

Op grond van die empiriese data wat ingewin is en in hoofstuk 5 bespreek is, kom die navorser tot die volgende gevolgtrekkings:

Uit die navorsingsresultate blyk dit dat adollesente met gesiggestremdheid wat in instituutsorg is, ambivalente (positiewe en negatiewe) gevoelens ervaar ten opsigte van vakansies en/of naweke wat hulle saam met hul gesinne deurbring. Die interaksie/verhouding tussen die adollesent en sy ouers word ook soms as oppervlakkig en problematies ervaar. Dit blyk ook dat die voorkeurbehandeling (bederf) wat hierdie adollesente van hul ouers ontvang, die atmosfeer tussen hulle en hul sibbe bemoeilik. Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat daar verskeie faktore is wat die adollesent met gesiggestremdheid (in instituutsorg) se ervaring ten opsigte van die vakansies en/of naweke wat hy saam met sy gesin deurbring, kan beïnvloed.

Navorsingsresultate dui aan dat die adollesent met gesiggestremdheid wat in instituutsorg is, se beskouing van sy gesinslede se persepsie ten opsigte van die vooruitsig dat hy vakansies en/of naweke huis toe kom, deur hoofsaaklik drie faktore beïnvloed word, naamlik die doen van spesiale aktiwiteite gedurende die tyd

wat die adolessent by die huis is, asook verbale en nie-verbale gedrag wat teenoor die adolessent gekommunikeer word. Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat die adolessent met gesiggestremdheid baie sensitief vir boodskappe vanuit sy omgewing is en dat hy na aanleiding daarvan evalueer of sy gesin bly is dat hy vir die vakansie of naweek huis toe kom, of nie. Die adolessent heg waarde aan sekere aksies en reaksies van sy gesinslede, wat dan sy belewenis ten opsigte van sy verhouding met sy gesin beïnvloed. Die navorser is van mening dat ouers se bewustheid ten opsigte van die invloed wat hul wyse van kommunikasie (verbaal en nie-verbaal) op die adolessent se belewenis van sy gesin het, verhoog moet word. Die navorser is verder van mening dat indien ouers nie oor bogenoemde kennis (inligting) beskik nie, dit die vertrouensverhouding tussen ouer en adolessent met gesiggestremdheid negatief kan beïnvloed. Ouerbewusmakingsprogramme (byvoorbeeld “effektiewe kommunikasie met adolessente met gesiggestremdheid”), waar hierdie inligting spesifiek behandel word, sal van groot waarde wees.

Uit die navorsingsresultate blyk dit dat adolessente met gesiggestremdheid ‘n spesifieke mening het ten opsigte van take en verantwoordelikhede in die huis wat van jongs af aan hulle toegeken is. Dit sluit aspekte in soos die bereidwilligheid van die adolessente om die take uit te voer, hul vermoë om die take uit te voer, asook hul bereidwilligheid om hulp te vra. Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat adolessente met gesiggestremdheid bereidwillig is om take en verantwoordelikhede in die huis te aanvaar, aangesien dit positiewe gevoelens tot gevolg het indien bemeestering plaasvind. Die adolessent se selfbeeld en onafhanklike funksionering word verbeter, aangesien hy in homself sal begin glo en selfvertroue sal kry om dinge vir homself te doen. As gevolg hiervan word die sin van die self ook versterk, deurdat die adolessent met gesiggestremdheid van sy eie vermoëns bewus word. Bemagtiging vind dus plaas en die adolessent sal beter mens-in-omgewing-passing ervaar. Die navorser is van mening dat take en verantwoordelikhede in die huis reeds van jongs af aan die kind met gesiggestremdheid toevertrou moet word, ten einde al bogenoemde aspekte te bevorder. Die vertrouensverhouding tussen ouer en kind sal as eindresultaat hiervan ook versterk word.

Navorsingsresultate dui aan dat adolessente met gesiggestremdheid wat in instituutsorg is, ‘n spesifieke mening ten opsigte van hul deelname aan hul gesin se besluitnemingsproses het. Dit sluit aspekte in soos die emosies wat ten opsigte van hul deelname aan die besluitnemingsproses ervaar word (positiewe emosies word ervaar indien hul mening gevra word voordat 'n besluit geneem word), hul betrokkenheid by die besluitnemingsproses, asook die invloed van besluitneming op die atmosfeer in die huis. Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat adolessente met gesiggestremdheid (in instituutsorg) baie sterk voel ten opsigte van bogenoemde kwessie. Dit kan ook ‘n groot invloed op die adolessent se belewenis van sy verhouding met sy gesin hê, deurdat dit (om deel te neem aan gesinsbesluite) sy gevoel van “behoort aan” teenoor sy gesin sal versterk. Die navorser is van mening dat ouers bewus gemaak moet word van die positiewe gevolge wat dit sal meebring indien hulle hul adolessent met gesiggestremdheid (in instituutsorg) by gesinsbesluite betrek. Van die positiewe gevolge hiervan is dat die vertrouensverhouding tussen ouer en

kind versterk sal word en dat die kind vroegtydig die vaardigheid van besluitneming sal aanleer ten einde hom in staat te stel om in sy eie lewe oordeelkundige besluite te kan neem. Sy selfvertroue en selfwaarde sal verder ook verhoog word, deurdat hy sal voel dat sy ouers waarde heg aan sy mening. Die adolessent met gesiggestremdheid word dus in verskeie areas van sy lewe bemagtig.

Uit die navorsingsresultate blyk dit dat adolessente met gesiggestremdheid 'n bepaalde persepsie ten opsigte van die behandeling wat hulle van hul ouers ontvang, het. Hierdie persepsie sluit die volgende aspekte in: 'n behoefte aan normale behandeling, die gevolge van voorkeurbehandeling (bederf) wat hulle van hul ouers ontvang, strenger behandeling (oorbeskermdende houding) van hul ouers, asook die emosies wat ten opsigte van die tipe behandeling waaraan hulle blootgestel word, ervaar word. Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat adolessente met gesiggestremdheid 'n groot behoefte daaraan het om slegs normaal behandel te word. Vanweë die lewensfase waarin hulle verkeer, is die behoefte om "in te pas", om met die groep te konformeer en nie "anders" te wees nie, soveel meer intens. Die navorser is van mening dat ouers bewus gemaak moet word van die negatiewe emosies en gevolge wat 'n oorbeskermdende houding teenoor die adolessent met gesiggestremdheid sal veroorsaak. Indien ouers 'n kind met gesiggestremdheid van jongs af normaal en sonder uitsondering hanteer, maar tog die individualiteit en uniekheid van elke kind in gedagte hou, sal die kind nie voel dat hy "anders" is en 'n negatiewe konnotasie daaraan heg nie. Sodoende sal hy gehelp en gelei word om homself (met sy gestremdheid) te aanvaar en as 'n unieke wese te sien.

Navorsingsresultate toon dat die adolessent met gesiggestremdheid se beskouing met betrekking tot die "deel voel" as volwaardige lid van sy gesin deur die volgende aspekte beïnvloed word: die invloed van institusionalisering op die gevoel van "behoort aan" (adolessent is vir lang tye weg van die huis en is net soms in kontak met sy ouers, byvoorbeeld tydens 'n telefoongesprek); gesinsgebeurtenisse (spesiale aktiwiteite wat die gesin gedurende vakansies of naweke saam met die adolessent doen); gesinsinteraksie (kommunikasiepatrone van die gesin tydens vakansies of naweke); asook die privaat ruimte van die adolessent (slaapkamer). Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat daar verskeie faktore is wat die adolessent met gesiggestremdheid in instituutsorg se beskouing met betrekking tot die "deel voel" van sy gesin beïnvloed. Ouers moet bewus gemaak word van faktore wat die adolessent se gevoel van "behoort aan" bevorder. Hierdie faktore is volledig in hoofstuk 5, punt 5.2.6, bespreek. Dit blyk uit die navorsingsresultate dat ouers nie altyd hiervan bewus is nie, aangesien die meerderheid respondente gevoel het dat hulle nie deel van hul gesin is nie. Die navorser kom dus tot die gevolgtrekking dat daar 'n leemte in die kennis ten opsigte van bogenoemde aspek bestaan. Die navorser is van mening dat hierdie waardevolle inligting deur middel van oueropleidingsprogramme effektief aan ouers oorgedra kan word.

Uit die navorsingsresultate blyk dit dat adolessente met gesiggestremdheid 'n spesifieke mening het ten opsigte van dinge (met betrekking tot hul grootwordproses) wat hulle anders sou wou gehad het. Hulle is

van mening dat hul gesin meer begrip vir die leefwêreld van die persoon met gesiggestremdheid moes (en moet) toon, en het ook 'n behoefte daaraan om normaal behandel te word (dus nie oorbeskerm te word nie). Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat adolessente met gesiggestremdheid ervaar dat hulle nie deur hul eie mense verstaan word nie. Die navorser is van mening dat hierdie ervaring van die adolessent aan onvoldoende kennis ten opsigte van gesiggestremdheid en die spesiale behoeftes wat dit meebring, toegeskryf kan word. Die adolessent se gestremdheid bring mee dat hy spesiale behoeftes het en sy leefwêreld anders as die normaal siende persoon ervaar. Die navorser is van mening dat waardevolle inligting met betrekking tot bogenoemde kwessie tydens oueropleidingsprogramme aan ouers oorgedra kan word, ten einde hul insig in die leefwêreld van persone met gesiggestremdheid te verbreed. Dit sal bydra tot meer begrip en insig by die ouer ten opsigte van die leefwêreld van die adolessent met gesiggestremdheid. Die vertrouensverhouding tussen ouer en kind sal as eindresultaat hiervan versterk word.

Navorsingsresultate dui aan dat adolessente met gesiggestremdheid relevante raad aan ouers wat kinders met dieselfde gestremdheid het, wil gee. Die raad wat hulle gegee het, sluit die volgende in: die kind se onafhanklike funksionering moet verhoog word; ouers moet te alle tye eerlik met hul kind wees; die kind moet normaal gehanteer word; ouers moet 'n houding van onvoorwaardelike, positiewe aanvaarding teenoor hul kind openbaar; en die kind moenie onnodig beperk word nie. Hulle het ook raad met betrekking tot algemene inligting gegee ten einde ouers se kennisbasis te verbreed. Die navorser kom tot die gevolgtrekking dat adolessente met gesiggestremdheid baie relevante en waardevolle raad aan ouers kan gee, aangesien hulle self in die betrokke situasie is. Dit is dus raad wat uit eie ervaring bekom is. Die navorser is van mening dat ouers hierdie raad ter harte kan neem, ten einde hul kind met gesiggestremdheid se belewenis van sy verhouding met sy gesin positief te beïnvloed. 'n Meer positiewe emosionele ervaring en kognitiewe persepsie ten opsigte van hierdie verhouding sal as resultaat verkry word.

6.5.3 Aanbevelings

Die navorser wil na aanleiding van die navorsingsresultate van hierdie studie sekere algemene aanbevelings maak:

- Die navorser wil aanbeveel dat ouerbewusmakingsprogramme, waar waardevolle inligting ten opsigte van die adolessent met gesiggestremdheid weergegee word, op 'n gereelde basis by spesiale skole aangebied moet word, ten einde ouers in staat te stel om die behoeftes van die adolessent aan te spreek. Ouers moet ook hier die geleentheid gegee word om kwelvrae te stel, sodat dit vanuit 'n kennersoogpunt bespreek kan word. Die navorser wil ook aanbeveel dat die persoon wat hierdie besprekings lei, oor deeglike kennis ten opsigte van adolessente met gesiggestremdheid in instituutsorg moet beskik, ten einde effektiewe ondersteuning aan hierdie ouers te kan gee. Dit is verder noodsaaklik

dat die koshuisouers en spesifieke personeellede hier teenwoordig moet wees. Alle persone wat insae in die adolessent met gesiggestremdheid se lewe het, moet betrek word.

- Om by bogenoemde aanbeveling aan te sluit, wil die navorser aanbeveel dat ondersteuningsnetwerke tussen ouers, koshuisouers en personeellede gevestig word. Ouers en ander belangrike rolspelers sal spesifiek die waarde hiervan ondervind, aangesien hulle op 'n gereelde basis die geleentheid sal hê om hul ervarings en emosies te hanteer. Dit sal ook uitbranding van hierdie belangrike rolspelers voorkom.
- Die navorser wil aanbeveel dat die koshuis (instituut) waarin die kinders met gesiggestremdheid reeds van jongs af woonagtig is, meer soos 'n gesinsopset moet funksioneer (die beginsel waarop kinderhuise deesdae funksioneer); dit wil sê elke koshuis moet 'n standvastige moeder- en vaderfiguur hê wat vir 'n klein aantal kinders verantwoordelik is. Dit is verder belangrik dat kinders nie volgens portuurgroep ingedeel word nie, maar dat 'n wye spektrum van ouderdomme in elke “koshuis-huis” gedek word. Dit sal meebring dat hierdie kinders in instituutsorg sal leer om met kinders van alle ouderdomme te kommunikeer (en sosiale vaardighede aan te leer) en die rolle van “moeder”, “vader”, “ouboet” en “kleinboet” sal ook meer konkreet inge oefen kan word. Dit is noodsaaklik dat huisreëls (met ander woorde die toepas van konsekwente dissipline), die vasstel van grense en die toeskrywing van spesifieke take en verantwoordelikhede aan elke kind in sy “koshuis-huis” sal geld, ten einde 'n meer normale gesinsatmosfeer te skep. Die kinders sal dus in 'n meer huislike opset funksioneer, waar noue kontak en 'n vertrouensverhouding met die koshuisouerpaar sal ontwikkel ten einde die probleme en behoeftes van elke kind meer effektief aan te spreek.
- Die navorser wil ook aanbeveel dat koshuisouers en die ouers van die adolessent met gesiggestremdheid in 'n noue verbintenis met mekaar in interaksie moet verkeer. Wedersydse ondersteuning tussen hierdie twee partye is van kardinale belang ten einde effektiewe ondersteuning aan die adolessent in instituutsorg te kan gee. Koshuisouers moet ouers voortdurend op hoogte hou van belangrike insidente (byvoorbeeld aanvang van menstruasie / eerste afspraak met persoon van die teenoorgestelde geslag) in die adolessent se lewe. Daar moet toegesien word dat dit nie ongesiens verby gaan nie en dat belangrike mylpale by die koshuis gevier word - soos wat in sy eie ouerhuis sou gebeur het. Koshuisouers moet die adolessent se ouers aanmoedig om op die regte tye ondersteuning aan die adolessent te gee, al is hulle ver.
- Gesien in die lig van die feit dat adolessente met gesiggestremdheid se seksuele en sosiale ontwikkeling as gevolg van hul gestremdheid beïnvloed word, wil die navorser aanbeveel dat die meisie- en seunskoshuise van 'n instituut meer in sosiale interaksie met mekaar moet verkeer. Die navorser wil die voorstel maak dat sosiale geleenthede vir wedersydse interaksie tussen die twee geslagte geskep moet

word, soos om saans saam televisie te kyk. Ordentlike sosiale interaksie - onder toesig, soos wat in 'n gewone huisopset sou plaasvind - moet aangemoedig word.

- Aangesien die sosiale ontwikkeling van adolessente met gesiggestremdheid as gevolg van hul gestremdheid geaffekteer word, wil die navorser aanbeveel dat die spesiale skole waarin hierdie adolessente is, moet toesien dat hulle nie van normaal siende adolessente geïsoleer word nie. [Hierdie aanbeveling van die navorser word ook gestaaf deur die Promotion of Equality and Prevention of Unfair Discrimination Act, 2000 (Wet nr. 4 van 2000), sowel as die onderwysbeleid wat inklusiwiteit ondersteun en baie waarde daaraan heg.] Dit is uiters noodsaaklik dat adolessente met gesiggestremdheid op 'n gereelde basis in sosiale interaksie met normaal siende adolessente sal verkeer, ten einde hul sosiale ontwikkeling (en algehele ontwikkeling) te bevorder. Adolessente is nie skaam om kommentaar oor sosiale aangeleenthede te lewer nie en die insette van normaal siende adolessente kan diegene met gesiggestremdheid "reghelp" ten opsigte van meer aanvaarbare sosialisering. Die adolessent met gesiggestremdheid se algehele integrasie en aanpassing in die samelewing sal dus vergemaklik en bevorder word.
- Die navorser wil aanbeveel dat spesiale skole vir leerders met gesiggestremdheid dienste ten opsigte van loopbaankeuses aan sy leerders en hul ouers beskikbaar moet stel. Inligting ten opsigte van moontlike loopbaankeuses moet vroegtydig aan ouers en adolessente oorgedra word, ten einde ingeligte toekomsbesluite te kan neem.
- Om by bogenoemde aanbeveling aan te sluit, wil die navorser aanbeveel dat die staat ook spesiale dienste ten opsigte van loopbaankeuses aan ouers beskikbaar moet stel. Sodoende kan die ouer sy kind met gesiggestremdheid reeds van jongs af op moontlike beroepe voorberei. Dit sal ook die ouer se bekommernis ten opsigte van die toekoms moontlikhede van sy kind met gesiggestremdheid, aanspreek.
- Ten einde die gemeenskap/samelewing se wanpersepsie ten opsigte van kinders met gesiggestremdheid te verander, stel die navorser voor dat bewustheid ten opsigte van gesiggestremdheid as verskynsel verhoog moet word. Dit kan geskied deur sosiale uitstappies na openbare plekke en organisasies te onderneem, waar kinders met gesiggestremdheid persoonlike getuienisse kan lewer en sodoende dus korrekte inligting aan die publiek kan oordra.
- Die navorser wil laastens aanbeveel dat spelterapeute die gesinsassesseringstegniek moet benut ten einde 'n volledige prentjie ten opsigte van die kind met gesiggestremdheid se gesinsituasie te verkry. (Assessering is uiteraard die vertrekpunt van effektiewe intervensie met die kind.)

Die navorser wil die volgende aanbeveling ten opsigte van verdere navorsing maak:

- Die navorser beveel aan dat 'n oueropleidingsprogram ontwikkel moet word waar waardevolle inligting oorgedra sal word ten einde ouers se insig en begrip ten opsigte van hul adolessent met gesiggestremdheid te verhoog. Die ouer word dus bemagtig om die adolessent se spesiale behoeftes en probleme effektief aan te spreek, ten einde die vertrouensverhouding in die gesin te versterk en te bou.

'n Hipotese wat ten opsigte van hierdie aanbeveling vir verdere studie gestel kan word, behels die volgende: Indien 'n oueropleidingsprogram ontwikkel word, sal dit lei tot groter bewustheid ten opsigte van die spesiale behoeftes van adolessente met gesiggestremdheid met betrekking tot hul verhouding met hul gesin. Hierdie spesiale behoeftes van die adolessent sal dus effektief deur die ouers en die res van die gesin aangespreek kan word. Die vertrouensverhouding in die gesin, en meer spesifiek tussen die adolessent met gesiggestremdheid (in instituutsorg) en die ouer, sal versterk en uitgebou word.

6.6 Slotgedagte

Dit is duidelik dat daar met die geboorte van 'n kind met gesiggestremdheid 'n hele gesinsomwenteling en -krisis plaasvind. 'n Leef tyd van aanpassings en toegewings sal vir so 'n gesin voorlê. Daar is nie 'n ontwikkelingsfase by die kind met gesiggestremdheid (spesifiek in instituutsorg) wat sonder ondersteuning kan verby gaan nie, maar adolessensie het soveel meer ondersteuning nodig. Dit is daarom uiters belangrik dat ouers voldoende kennis ten opsigte van die persoonlike belewenis van hierdie adolessente moet hê, ten einde hul spesiale behoeftes effektief in die gesinsopset te kan aanspreek.